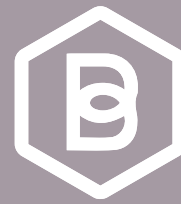

Avskiljningar, våld och missförhållanden inom SiS ungdomsvård 2021

Trots stora satsningar och positiva budskap från
myndigheten – situationen för flickor på SiS
fortsatt alarmerande under 2021

BARNRÄTTSSBYRÅN.

Innehållsförteckning

Bakgrund	3
Statistik över avskiljningar 2021	3
Fortsatt hård kritik från tillsynsmyndigheterna under 2021	4
Klagomål från barn till IVO – flest någonsin 2021	5
Missvisande redovisning och otillräckliga riktlinjer	7
Situationen för barn på SiS fortsatt alarmerande	7

Utgivare: Barnrättsbyrån

Foto: Sven Blume

År: 2022

www.barnrattsbyran.se

Personen på bilden i rapporten är skådespelare.

Avskiljningar, våld och missförhållanden inom SiS ungdomsvård 2021

Trots stora satsningar och positiva budskap från myndigheten – situationen för flickor på SiS fortsatt alarmerande under 2021

Under de senaste åren har Barnrättsbyrån arbetat intensivt med rättighetsfrågor kopplade till barn och unga placerade inom Statens Institutionsstyrelse (SiS). Arbetet har bland annat resulterat i rapporten *“...och jag kunde inte andas” – En granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen*. Syftet med rapporten var att undersöka i vilken omfattning barn på SiS utsätts för våld i samband med avskiljning samt hur detta våld ser ut. Av granskningen framgår att de grepptekniker som används av SiS personal vid avskiljning utgör våld och att dessa används i över 80 % av avskiljningarna. De mest utsatta grupperna för avskiljningar är de yngsta barnen, flickor och barn med funktionsnedsättningar. Barnrättsbyrån har utifrån de oroväckande resultaten fortsatt att arbeta aktivt med rättighetsfrågor kopplade till barn och unga på SiS och följt myndighetens utvecklingsarbete.

SiS har presenterat åtgärder för att minska antalet avskiljningar, med fokus på de särskilt utsatta grupperna, exempelvis förstärkta avdelningar med färre barn och mer utbildad personal. I en debattartikel i DN den 8 februari 2022 skriver SiS generaldirektör att användandet av avskiljningar minskat betydligt under år 2021. Minskningen, som framhålls vara 25 procent, förklaras som ett *positivt resultat av ett övergripande och målmedvetet arbete från myndighetens sida med bland annat en särskild flicksatsning*. Samma bild förmedlas i SiS senaste årsredovisning av den 14 februari 2022 där satsningen på flickor lyfts som särskilt viktig och att de sammantagna insatserna med ökad samverkan, differentiering och anpassning visar på positiva resultat bland annat när det gäller behovet av avskiljningar som minskat inom samtliga grupper.

Barnrättsbyrån har granskat statistiken närmare och ser en annan bild än den som SiS beskriver. Med anledning av detta har vi därför sammanfattat SiS egen statistik över användningen av avskiljningar för ungdomsvården år 2021, klagomål från barn och unga till IVO gällande några av SiS-ungdomshem samt en sammanfattning av den kritik som framförts till SiS från tillsynsmyndigheterna under år 2021. Detta underlag visar att situationen för barn och unga på SiS under 2021 är fortsatt alarmerande; flickor utsätts i lika stor utsträckning för avskiljningar och larmen från barn har aldrig varit så många.

Statistik över avskiljningar 2021

Som framkommer av SiS debattartikel och årsrapport görs gällande att antalet avskiljningar minskat. För att relevanta slutsatser ska kunna dras måste dock antalet avskiljningar sättas i ett sammanhang. År 2020 fattades 1 569 beslut om avskiljning inom ungdomsvården. År 2021 var den siffran 1 134, vilket innebär en minskning i antal om cirka 25 procent. Vid en jämförelse av år 2020 och 2021 måste dock beaktas att 218 av besluten för år 2020 avsåg SiS Björkbacken. I december 2020 stängde SiS Björkbacken på grund av allvarliga missförhållanden och institutionen hade vid stängning ett avsevärt högre avskiljningstal än övriga SiS-hem. **Detta innebär att en betydande del**

av minskningen av antalet avskiljningar år 2021 kan härledas direkt till att Björkbacken stängts. Dessutom har SiS under år 2021 producerat betydligt färre vårddygn än året innan. Om statistiken korrigeras även för det, försvinner största delen av den minskning av antalet avskiljningar som SiS hänvisar till.

Vid en närmare granskning av SiS statistik blir situationen för flickor än mer missvisande. Med beaktande av ovan nämnda faktorer har avskiljningarna för flickor minskat med cirka 5 procent. Av statiken för år 2021 framgår att flickor fortsatt löper betydligt större risk att utsättas för avskiljningar, tre gånger så hög risk som för pojkarna. Det ska beaktas att betydligt färre flickor än pojkar vårdas på SiS. Det ska också noteras att vid flera institutioner har användandet av avskiljningar mot flickor i stället ökat. På två av institutionerna som tar emot flickor, SiS Hässleholm och SiS Vemyra, är avskiljningstalen per vårddygn högre än på Björkbacken år 2020. Detta trots stora satsningar och ett övergripande och målmedvetet arbete som riktar sig just mot flickor. Vid Brättegården, som bland annat har en särskilt förstärkt avdelning för flickor, har avskiljningarna fördubblats från år 2020 till 2021.

Fortsatt hård kritik från tillsynsmyndigheterna under 2021

Under år 2021 genomförde JO fyra inspektioner vid ungdomshemmen Sundbo, Vemyra, Fagered och Brättegården utifrån sitt uppdrag som nationellt besöksorgan genom Opcat-enheten. Vid alla dessa inspektioner upptäcktes allvarliga brister och JO uttalade hård kritik gällande bland annat användningen av tvångsmedel och fasthållningar vid samtliga institutioner. JO framhöll att trots tidigare kritik fortsätter SiS personal att hålla fast barn mot väggar och golv på ett sätt som inte stämmer överens med lagstiftningen och i vissa fall innebär en allvarlig kränkning av den unges integritet.

IVO har bedömt läget så allvarligt vid sin tillsyn under 2021 att man för första gången stängt ned en avdelning med omedelbar verkan och i övrigt riktat allvarlig kritik mot olika ungdomshem för bland annat personalens användning av oförsvarligt våld. Här följer några exempel på beslut som fattas av IVO under år 2021.

I oktober 2021 kritiserade IVO ungdomshemmet **Brättegården** för att missförhållanden i verksamheten inte utreddes och avhjälpes i tid och att det fanns brister i det systematiska kvalitetsarbetet. Detta efter upprepade inspektioner där missförhållanden såsom att personal använt oförsvarligt våld i samband med avskiljningar och dåligt bemötande mot barn framkommit. Flera klagomål från barn gällande våld fortsatte att inkomma under hela 2021, trots tidigare kritik från IVO, utan att missförhållandena åtgärdades. Från huvudkontorets sida hade de enda åtgärderna som presenterats tagit sikte på att ungdomshemmet skulle ha säkra lokaler, enligt IVO.

I september 2021 stängde IVO avdelningen Hällen vid ungdomshemmet **Nereby** med omedelbar verkan. IVO konstaterade att det förekom sådana missförhållanden vid avdelningen att det innebar fara för de placerade ungdomarnas hälsa eller personliga säkerhet i övrigt då personal vid upprepade tillfällen kränkt och utövat oförsvarligt våld mot intagna ungdomar. De åtgärder som tidigare satts in bedömdes inte tillräckliga.

I december 2021 kritiserade IVO ungdomshemmet **Råby** då det bedömdes finnas brister i arbetet med att erbjuda de inskrivna ungdomarna en trygg och säker vård, med hänsyn till oförsvarligt våld från personal.

I februari 2022 kritiserade IVO ungdomshemmet **Klarälvsgården** för att personal använt oförsvar-

ligt våld och brustit i bemötande mot inskrivna ungdomar. Det framkom bland annat att en ungdom dragits ned för en trappa, att personal tryckt fast en ungdom mellan dörr och vägg och att personal knuffat ungdomar.

Klagomål från barn till IVO – flest någonsin 2021

IVO har vidare under år 2021 tagit emot det högsta antalet klagomål från barn och unga på SiS någonsin, 253 klagomål. Många av dessa handlar om att barn har utsatts för våld och övergrepp från personal. Barnrättsbyrån har begärt ut klagomål från IVO gällande några av SiS ungdomshem och nedan följer exempel på klagomål från barn.

Ur en anmälan från en flicka placerad på SiS **Brättegården**, juli 2021:

“...Större trauma gentemot manlig personal eftersom de lagt sig på henne vid olika situationer vid nedläggning. Det finns dokumenterat att hon inte velat bli hanterad av manlig personal. Övervåld vid nedläggning, blåmärken och andra skador har uppkommit på kroppen, dokumentation med bilder och läkarutlåtande finns... Varit i isolering utan beslut över fem timmar där hon bett om att få komma ut eller prata med psykolog utan att de lyssnat.”

Anmälan från en flicka placerad på SiS **Brättegården**, december 2021. Flickan har medelsvår intellektuell funktionsnedsättning som enligt läkares bedömning innebär att hennes mentala ålder är från 6 till 9 år.

“X uppger att i samband med nedläggning i november 2021 trycks hennes huvud mot väggen så att smärta uppstår under tiden hon står upp. Då hon senare hamnar på golvet får hon ta emot ett slag över näsan så att smärta uppstår....Flickans uppfattning är att våldet var avsiktligt, oproportionerligt och att det inte var nödvändigt....”

Anmälan från ett barn placerat på SiS **Vemyra**, november 2021:

“En av de andra ungdomarna var stökig och personal lade ned den ungdomen på golvet. En storväxt personal satt på ungdomen med sitt knä i ungdomens rygg. Ungdomen kunde inte andas och fick en panikångestattack. Det var väldigt obehagligt. I samband med händelsen slog ungdomen sitt huvud i golvet och fick en hjärnskakning...”

Anmälan från en flicka placerad på SiS **Hässleholm**, april 2021:

“Hon uppger till mig att hon dagligen blir nedtagen av personal på ett våldsamt sätt som lett till blåmärken och smärta. Hon berättar att när hon blir ledsen och får panik, så isolerar de henne. Hon uppger att de ofta skrattar åt henne när hon blir ledsen eller när hon skriker för att hon får ont när hon blir nedtagen.”

Anmälan från ett barn placerad på SiS **Ljungaskog**, april 2021:

“...Det inträffade i samband med att den unge skämtsamt tog en personals keps. Personalen bröt då bak den unges arm och kastade ned den unge i en fåtölj. Det fanns ingen anledning att tillgripa sådant våld anser ungdomen. Ungdomen känner sig inte trygg och säker på avdelningen och berättar om sömnproblem och mardrömmar nattetid som handlar om att personal kommer in på den unges rum.”

Anmälan från en flicka placerad på SiS **Ljungaskog**, januari 2021:

“När hon märkte att han blev arg sa hon “vem ska du slå?” “jag ska slå dig” sa han och tog tag i hennes arm, vred armen, tog henne i nacken och tryckte ned henne i soffan. Hon slog huvudet i kanten på soffan...”

Anmälan från en flicka placerad på SiS **Folåsa**, september 2021:

“När personalen tog flaskan från hennes hand tog hon tillbaka den från personalens hand. Då gjorde personalen en nedläggning av henne. Hon var helt oförberedd på detta och hon gjorde illa sitt knä. Efteråt gjorde det ont och blev svullet...Det gör inte ont längre men hon har svårt att sitta på sitt knä... Hon ville prata med chefen på Folåsa om detta men fick inte så då ringde hon IVO.”

Anmälan från en flicka placerad på SiS **Folåsa**, augusti 2021:

“Personalen skrek/röt åt henne att gå in på sitt rum. När hon inte gjorde det tog personalen grepp om hennes armar, satte armarna bakom hennes rygg och bröt ner henne mot golvet/sängen. Hon blev stressad av den situationen och började röra på sig och gråta. När personalen släppte henne grät hon och fick en ångestattack, då lämnade personalen henne ensam. Hon uppger att hon förstår att personalen i vissa situationer har rätt att ta grepp på ungdomar men detta var ingen sådan situation. Hon har varit med om att bli nedlagd på detta sätt när hon förstår varför men även tidigare tillfällen då hon inte vet varför. Hon uppger att personalen gör greppen fel då det gör ont under och efter. Både hon och andra ungdomar har fått blåmärken och svullnader efteråt.”

Även i tillsynsbeslut där IVO inte riktar särskild kritik mot SiS gällande just avskiljningar och våld framkommer ändå att barn berättat om våldsutsatthet. Några exempel följer nedan:

Ur beslut från IVO gällande SiS **Bärby**, maj 2021:

“En personal ska ha öppnat dörren och tagit tag om den unges hals och puttat honom mot väggen. Han stod i duschen. Ungdomen uppger att han mått dåligt efter händelsen”.

Ur beslut från IVO gällande SiS **Fagered**, april 2021:

“Av klagomål till IVO framkommer att ungdomen inte kände sig trygg av personal när hen sagt att personal blivit arg och slängt in hen i avskiljningsrummet, vilket lett till att hen skadat sig i benet.”

Barns otrygghet återkommer också i IVO:s årsrapport för år 2021. Av IVO:s enkät som presenteras i årsrapporten framgår att 55 procent av barnen svarat att de alltid kände sig trygga med personalen på SiS, vilket innebär att en betydande andel av barnen upplevt sig otrygga i relation till personalen. Endast hälften av flickorna kände sig skyddade mot kränkningar, där kränkningar innebär mobbning, övergrepp, hot och våld. IVO har även hållit samtal med barn, särskilt flickor, inom ramen för sin förstärkta tillsyn som kommer att redovisas i december 2022. I årsrapporten för år 2021 beskriver IVO gällande den pågående tillsynen att barn inte alltid är trygga och skyddade från övergrepp. Flera barn och unga beskriver för IVO situationer där de upplevt våld från personal genom att till exempel bli fasthållna.

Missvisande redovisning och otillräckliga riktlinjer

Ingenstans i SiS årsredovisningen för 2021 lyfts den mycket allvarliga kritiken från tillsynsmyndigheterna gällande olaglig användning av våld och tvångsmedel. Det omnämns inte att avdelningar fått stänga på grund av personalens våld mot barn. Myndighetens hantering av barns våldsutsatt-het i deras egna verksamheter tycks i stället återkommande tonas ned. Det väcker frågan hur myndigheten ska komma till rätta med problemen om dessa inte erkänns och synliggörs fullt ut.

Barnrättsbyrån har tagit del av SiS reviderade riktlinjer för ungdomsvården av den 14 mars 2022 som redogör bland annat för hur både avskiljningar och fysiska ingripanden med stöd av laga befogenhet och nödvärn ska genomföras. Enligt de nya riktlinjerna ska endast avskiljningar som leder till att ett barn placeras i ett avskiljningsrum registreras som en avskiljning med tillhörande beslut. Fysiska ingripanden och fasthållningar som inte leder till att barnet förs till ett avskiljningsrum ska enbart dokumenteras i barnets journal. Trots uppmaning från JO redogör inte riktlinjerna för att något särskilt system, såsom ett incidentrapporteringsystem, ska användas för att dokumentera fasthållningar och fysiska ingripanden.

Barnrättsbyråns granskning visar att en tredjedel av alla avskiljningar år 2020 utgör fasthållningar och fysiska ingripanden utan att ett barn förs till ett avskiljningsrum. Detta innebär att ett stort antal fysiska ingripanden och fasthållningar av barn inte kommer att registreras på ett systematisk sätt på gruppnivå. **Detta medför stora risker att barn utsätts för våld i det dolda, när statens våldsanvändning och påtvingade kroppsliga ingrepp inte kan övervakas.** Tortyrkommittén skriver i sina rekommendationer till Sverige *“The State party should: (d) Ensure the comprehensive and systematized collection of data on coercive measures used.* (Där coercive measures innan exemplifierats som fasthållningar). Vi menar att de nya riktlinjerna står i strid med kommitténs rekommendationer då registrering i journal inte kan anses innebära ett säkerställande av en omfattande och systematiserad insamling av uppgifter om fysiska ingripanden.

Det föreligger vidare betydande rättssäkerhetsproblem för barn som utsätts för våld inom SiS. Inte minst då barns klagomål till IVO ofta utreds av institutionerna själva och att barn har svårt att få tillgång till ett juridiskt ombud för att göra anmälningar och överklaga beslut.

Då ett fysiskt ingripande inte föranleder ett överklagbart beslut, är barnets enda möjlighet att få en juridisk prövning av ingripandet att upprätta en polisanmälan. Barns rätt att anmäla brott när personal är misstänkt gärningsman, och hur en sådan process bör gå till, omnämns inte i riktlinjerna.

Situationen för barn på SiS fortsatt alarmerande

Barnrättsbyrån vill understryka att situationen för barn och unga på SiS, och särskilt för flickor, är fortsatt alarmerande. Sammanfattningsvis framstår de uppgifter som SiS valt att lyfta fram i sin årsredovisning och debattartikel som närmast vilseledande då inga av ovanstående faktorer nämns. Den utvalda statistiken tar ingen hänsyn till den faktiska situationen för flickor, trots att SiS satsning på flickor lyfts fram som en av orsakerna till den positiva utvecklingen. Den höga statistiken för avskiljningar, särskilt för flickor, innebär att dessa barn i stor utsträckning också utsätts för våld. Vi saknas överlag SiS egen reflektion kring att avskiljningar med tillhörande fysiska ingripanden faktiskt utgör våld mot barn och vilka konsekvenser det för med sig.

SiS är en statlig myndighet med ansvar för vård och behandling av samhällets mest sårbara barn och unga. SiS har varit och är föremål för en rad utredningar för att se över både hur myndigheten lever upp till sina åtaganden, såväl som granskningar av brister och missförhållanden som drabbar barn. Det är väl utrett och dokumenterat att SiS brister i sitt uppdrag att erbjuda barn en trygg och säker vård och att skydda barn från våld och övergrepp. Regeringen har satt in åtgärds paket för att komma till rätta med bristerna och det pågår ett utvecklingsarbete inom myndigheten. Vi vill med

denna skrivelse uppmärksamma regering, socialutskott och tillsynsmyndigheterna på att den bild som SiS väljer att visa upp gällande år 2021 – kortfattat att alla satsningar gett resultat - är missvisande. Utifrån vår granskning av statistik och material från tillsynsmyndigheter, kan vi inte hitta stöd för att situationen för barn, och särskilt flickor, inom SiS förbättrats nämnvärt.

Det väcker frågan om hur lång tid det ska få ta för en myndighet att skydda barn från våld och övergrepp, och hur förutsättningarna ser ut för en sådan förändring om myndigheten själv inte benämner det som ett problem i sin egen rapportering. I det här läget är det viktigt att kalla saker vid sitt rätta namn; det handlar inte enbart om personalens brister i bemötande, farliga fysiska ingripanden och en otillåten användning av tvångsmedel. En högst reell fråga som också måste ställas är ***hur många år ska det få ta innan personal på SiS slutar ta stryppgrepp på barn eller trycker ner knän i deras ryggar?*** Det må låta makabert men frågorna speglar verkligheten. Vi vet att det hände år 2020 och 2021. I början av år 2023 kommer Barnrättsbyrån återkomma med en rapport som redogör för om och hur barn på SiS utsatts för våld och övergrepp under år 2022.